

УДК 1:304

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-26>

Попов В. Ю.

ORCID: 0000-0003-3097-7974

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теорії, історії держави і права
та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Попова О. В.

ORCID: 0000-0002-0157-4642

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи і права
та філософії права
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

КОНЦЕПТ СВИТОГЛЯД (世界观) В СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Ключові слова: світогляд, світ, споглядання, комуністичний світогляд, китайський світогляд, глобальний світогляд.

Поняття «світогляд» є достатньо популярним у сучасних філософських і психологічних дослідженнях та в політичних і мистецтвознавчих дискурсах. Воно має свої відповідники практично у більшості мов сучасного світу (починаючи від англійського worldview і закінчуючи echiche ɔwa мовою народу південно-східної Нігерії – іґбо). Здебільшого воно відображається словами-кальками німецького слова Weltanschauung, яке складається зі слів Welt – світ та anschauung – погляд, бачення, споглядання, інтуїція. Воно з'являється майже випадково у третій кантівській «Критиці» (Kritik der Urteilkraft) і популяризується Ф. Шляєрмахером, Ф. фон Шеллінгом, Г. Гегелем, набуваючи певної концептуалізації в творах В. Дільтая та отців-засновників марксизму. Цей німецький термін у XIX – початку XX сторіччя завдяки лідерській позиції німецької філософії в західному світі та культурно-цивілізаційним впливам потрапляє і в Східну Азію,

зокрема в Китай, набуваючи ієрогліфічно-графічного вигляду 世界观 та словесної форми – shìjièguān (пін'їнь).

Щоправда, первісно в традиційній китайській мові поняття «світогляд» мало дещо інший вигляд – 世界觀 (зі зміною написання в останньому ієрогліфі), і в такому вигляді воно зберіглося в сучасній японській мові (зрозуміло, з іншою фонетичною вимовою – sekaikan). Це свідчить, що, ймовірно, тут ми маємо справу з подвійним запозиченням – японці, використовуючи кандзі, за допомогою китайських ієрогліфів передали німецьке слово Weltanschauung (а, можливо, його англійський переклад – worldview). З великою долею імовірності можна стверджувати, що автором цього «новоутворення» був Нісі Амане (1829–1897), який увійшов в історію як «батько сучасної японської філософії». Саме йому та його учням належить винахід японських еквівалентів європейських філософських та наукових термінів як 哲学 (філософія), 科学 (наука), 物理 (фізика), 一元论 (монізм), 意识(свідомість), 종교(релігія) тощо. За різними джерелами, він створив від 787 до 2872 неологізмів, з яких 606 використовуються й досі.

Більшість із них після поразки імперії Цин в Китайсько-японській війні 1894–1895 років і невдалих «Сто днів реформ» (1898) та посилення японських впливів на китайську освіту та культуру, змінивши фонетичне звучання, увійшли до складу нової китайської науково-культурної лексики. Утім Нісі, створюючи нову філософсько-наукову лексику, спирався на традиційні конфуціансько-буддистські поняття, які свого часу були запозичені японцями в китайців.

У сучасній спрощеній китайській мові поняття «світогляд» відображається ідеограмою 世界观, у якій перші два ієрогліфа мають санскритсько-буддистське походження, а третій – даосько-буддистські конотації. Ієрогліфи 世界 [сїєі^н квї^н] позначають «світ» (калька із санскриту – lokadhātu). Lokadhātu є поняттям буддистської космології, приблизно відповідне античному поняттю «космос», проте розглядається як вмістилище всіх дхарм і лише в горизонтальному вимірі. Цей термін є узвичаєним як у класичних буддистських сутрах (Тіпітака), так і у сутрах певних шкіл буддизму (Сутра Білого Лотоса). Сучасна українська дослідниця С. Цимбал вважає, що «буддійське походження терміна 世界 передбачає його використання в низці понять, що відображають традиційні китайські уявлення про побудову Всесвіту, згідно з якими «міриади космічних систем складаються в гіперкосмос (世界海 [shìjièhǎi] море світів), гіперкосмоси – у галактику (世界性 [shìjièxìng] природу світів), галактики – у гіпергалактику

(世界种 [shìjièzhǒng], сім'я світів), гіпергалактики – у «лотосовий світ» (花藏世界 [huāzàngshìjiè]), тобто райський універсум буддизму» [1, с. 164].

Третій ієрогліф 觀, який у сучасній спрощеній формі перетворився в 观 (guān – пінїнь) перекладається як «дивитися, споглядати, вигляд, погляд, уявлення». Але первісним значенням було саме «споглядання, медитація» і пов'язане воно з даосько-буддиськими релігійними практиками. Цей ієрогліф є складовою імені однієї з найбільш шанованих богинь (бодгісатв) китайського буддизму Гуань-їнь – 觀音 або 观音, образ якої походить від індо-буддистського Авалокітешвари, який набув жіночого вигляду і вважається богом милосердя. У буквальному перекладі Гуань-їнь – це та, що «спостерігає звуки світу».

Поняття 觀 (guān) стало також основою для практик споглядального очищення даоської школи Чунсюань, заснованої мастером Чен Сюаньїнем (бл. 632–650). Метод «споглядання» (гуань, 觀), тобто глибокої медитації, є головним засобом досягнення стану безмежного спокою. Вищим ступенем медитації є «споглядання порожнечі» – кун гуань (空觀). При цьому «его» людини повністю зникає, вона позбавляється від відчуття власного тіла і набуває надприродної здатності прозрівати далекі речі та явища. Мабуть тому, що в багатьох даоських храмах впроваджували такі практики, ієрогліф 觀 набуває й іншого значення – скиту або монастиря даоських ченців (наприклад 白雲觀 – скит Байюнь). Нагадаємо, що німецьке Weltanschauung має також напівмістичну складову anschauung, що буквально перекладається як «споглядання або інтуїція». Тому переклад поняття «світогляд» як 世界觀 є максимальним наближенням до його первісного значення з урахуванням китайської духовно-релігійної традиції.

Утім такі містично-релігійні конотації цього поняття 1910–1920-х роках після Сінхайської революції та Руху четвертого травня (1919) під впливом західної філософії, «знімаються» в нових ідеологічно-пропагандистських дискурсах. Відбувається повна переорієнтація китайської культури на вестернізацію, поширюється використання розмовної мови, перегляд конфуціанських засад освіти, поширення нових політичних ідеологій (націоналізм, марксизм і анархізм). Поняття «світогляд» стало позначати ідеологічні або релігійні особисті переконання, які визначають політичну (релігійну) ідентифікацію та позицію певної людини або соціального руху.

Слово 世界觀 особливо часто починає використовуватися комуністичними пропагандистами і християнськими місіонерами та їх

китайськими послідовниками. Теоретичною основою для перших було твердження Ф. Енгельса про «комуністичний світогляд» (kommunistischen Weltanschauung) та формула Й. Сталіна: «Діалектичний матеріалізм є світоглядом марксистсько-ленінської партії». Інші розвивали вчення про християнський світогляд (Christian Worldview, 基督徒的世界观) на підставі неокальвіністських вчень А. Кайпера та Г. Бавінка про цілісний світогляд як основу християнізації всіх сфер життя. Треба зазначити, що комуністичний дискурс став у середині ХХ сторіччя домінуючим у континентальному Китаї (тобто КНР), другим – на Тайвані та серед китайських діаспор у різних країнах (особливо США).

Поняття «світогляд» (世界观) стало одним із провідних концептів головної китайської версії марксизму – маоїзму. Сам Мао Цзедун в одному з інтерв'ю американському журналісту Едгару Сноу стверджував, що після того, як влітку 1920 року він сформував свій марксистський світогляд (马克思主义的世界观), він ніколи не вагався у виборі своїх фундаментальних ідеологічних принципів. У знаменитому «Цитатнику Мао» (毛主席语录), на Заході відомому як «Червона книжечка» (The Little Red Book), слово 世界观 використовується досить часто. Наприклад, Мао пише про те, що «пролетаріат прагне перетворити світ згідно з пролетарським світоглядом, а буржуазія – згідно з буржуазним». Ще в 1945 році він проголошує: «Наша програма майбутнього, або програма-максимум, має на меті привести Китай до соціалізму та комунізму. Це цілком виразно і не підлягає жодному сумніву. Назва нашої партії та наш марксистський світогляд (підкреслено нами. – В. П.) ясно вказують на цей безмежно прекрасний і світлий вищий ідеал, який ми здійснимо у майбутньому» [2].

Як відомо, і сучасна правляча в КНР Комуністична партія Китаю не відмовилася від спадщини Мао Цзедуна, як і від комуністичної ідеології загалом. Тому праці сучасного керівника Китаю Сі Цзіньпіна, який претендує на лаври «великого кормчого», також рясніють словом 世界观 (світогляд). Наприклад, свій виступ на урочистих зборах з нагоди 200-річчя від дня народження Маркса 4 травня 2018 року Сі Цзіньпін назвав «Діалектичний матеріалізм – світогляд і методологія китайських комуністів» (辩证唯物主义是中国共产党人的世界观和方法) [3]. Його ідеолог Дун Чженьхуа у статті «Світогляд, викладений у «Ідеях Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою для нової ери» стверджує: «Світогляд – це загальний і фундаментальний погляд людини на світ, який визначає життєві прагнення та ціннісні орієнтації,

спрямовує та керує ідеалами та переконаннями, ідеологічними сферами, моральною етикою та нормами поведінки, відіграє роль «головного вимикача» та «головних воріт». Комуністична партія Китаю дотримується марксистського світогляду діалектичного та історичного матеріалізму» [4]. Молодий амбіційний вчений Ван Вень у статті «**一带一路**”重构中国人的世界观 («Один пояс, один шлях» змінює світогляд китайців») стверджує, що в новітній історії Китаю з 1840 року відбулося п'ять періодів розширення китайського світогляду, причому останній, що почався у 2013 році, призводить до того, що китайське суспільство вступило в еру «глобального громадянства». Він вважає, що ініціатива «Один пояс, один шлях» посилила глобальний вплив Китаю, і водночас вона також докорінно змінила китайський світогляд, надаючи йому всесвітнього виміру [5].

Отже, можна стверджувати, що концепт **世界观** в його марксистсько-маоїстському сенсі став остаточно домінуючим в сучасному китайському соціально-політичному дискурсі. Маючи достатньо складне етимологічно-культурне походження зараз він використовується як своєрідний ідеологічний штамп, що відображає ідейні переконання людини, соціальної групи та всього суспільства.

Література:

1. Цимбал С. В. Концепти ПРОСТІР (空间), ЧАС (时间) ТА ЧАС-ПРОСТІР (时空) у китайських фразеологічних одиницях чен'юй крізь призму метафори. Одеський лінгвістичний вісник, 2017. № 9. Том 2. С. 161–165.

2. Мао Цзэ-дун Выдержки из произведений (красная книжечка). Пекин : Издательство литературы на иностранных языках, 1967. URL: <http://souz.info/library/politica/mao/maorb.htm>.

3. 辩证唯物主义是中国共产党人的世界观和方法论 URL: http://www.qstheory.cn/dukan/qs/2018-12/31/c_1123923896.htm.

4. 董振华 : 习近平新时代中国特色社会主义思想蕴含的世界观.来源 : 2023年第7期《党》杂志 URL: http://www.dangjian.cn/shouye/dangjianaolun/202307/t20230707_6632319.shtml.

5. 王文 **一带一路**”重构中国人的世界观 URL: <https://www.zysy.org.cn/article/3mc1xrab3Je>.